

UDK 902/904

ISSN: 1845-4046

Annales

Instituti

Archaeologici

VII - 2011

Godišnjak

Instituta za

arheologiju

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
Fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Željko Tomičić

Izvršni urednik/Desk editor

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Tehnički urednik/Technical editor

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Minichreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Prijevod na engleski/English translation

Nikolina Matetić Pelikan (ETNOtrend d.o.o.)

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)
Stephen Hindlaugh (engleski jezik/English)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Kristina Jelinčić
Kristina Turkalj

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

Tisak/Printed by

PRINTERA GRUPA d.o.o., Sveta Nedelja

Naklada/Circulation

600 primjeraka/ Copies

©Institut of archaeology, Zagreb 2011.

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Sotin, probna arheološka istraživanja 2010.
- 13** **Zvonko Bojčić**
Marko Dizdar
Tomislav Hršak
Tino Leleković
Rezultati probnih istraživanja nalazišta Batina–Sredno 2010. godine
- 20** **Marko Dizdar**
Probna iskopavanja i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-34 – obilaznica Donjeg Miholjca
- 23** **Marko Dizdar**
Probna iskopavanja i nadzor na izgradnji dionice državne ceste D-2 – obilaznica Našica
- 26** **Daria Ložnjak Dizdar**
Zaštitna istraživanja nalazišta AN 2a Markovac Našički–Orašje 2 na izgradnji obilaznice Našica
- 30** **Daria Ložnjak Dizdar**
Hrvoje Potrebica
Probna iskopavanja prapovijesnog nalazišta u Vlatkovcu
- 34** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, arheološka istraživanja 2010. g.
- 37** **Tatjana Tkalčec**
Arheološka istraživanja nalazišta Crkvari – crkva sv. Lovre 2010. godine
- 41** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Marko Dizdar
Dolina 2010. – rezultati probnih istraživanja prapovijesnog groblja Glavičice
- 45** **Tatjana Tkalčec**
Probna arheološka istraživanja visinskog gradišta Sveta Ana – Gradina 2010.
- 50** **Tajana Sekelj Ivančan**
Rezultati istraživanja nalazišta Virje – Volarski breg u 2010. godini

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9** **Daria Ložnjak Dizdar**
Mirela Hutinec
Sotin, Archaeological Trial Excavations 2010
- 13** **Zvonko Bojčić**
Marko Dizdar
Tomislav Hršak
Tino Leleković
Results of the 2010 Trial Excavations of the Batina–Sredno Site
- 20** **Marko Dizdar**
Trial Excavations and Supervision of the Construction of National Road Section D-34 – Donji Miholjac Bypass
- 23** **Marko Dizdar**
Trial Excavations and Supervision of the Construction of the D-2 National Road Route–Našice Bypass
- 26** **Daria Ložnjak Dizdar**
Protective Excavations of AS 2a Markovac Našički–Orašje 2 during Construction of the Našice Bypass
- 30** **Daria Ložnjak Dizdar**
Hrvoje Potrebica
Trial Excavations of a Prehistoric Site in Vlatkovac
- 34** **Kornelija Minichreiter**
Slavonski Brod, Galovo, Archaeological Research 2010
- 37** **Tatjana Tkalčec**
Archaeological Excavations of the Crkvari–St. Lawrence's Church Site 2010
- 41** **Daria Ložnjak Dizdar**
Marija Mihaljević
Marko Dizdar
Dolina 2010 – Results of Trial Excavations of the Glavičice Prehistoric Cemetery
- 45** **Tatjana Tkalčec**
2010 Archaeological Trial Excavations of the Hill Fort of Sveta Ana–Gradina
- 50** **Tajana Sekelj Ivančan**
Results of the 2010 Excavations of the Virje–Volarski Breg Site

<p>54 Marko Dizdar
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p>Probna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi auto-cesta A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac</p>	<p>54 Marko Dizdar
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p><i>Trial Excavations of AS 1 Grabrić on the A13 Motorway Route, Section: Vrbovec 2 Junction-Farkaševac Junction</i></p>
<p>57 Branko Kirigin
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Marina Ugarković</p> <p>Hvar, otok Sv. Klement, uvala Soline, arheološka istraživanja 2010.</p>	<p>57 Branko Kirigin
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić
Marina Ugarković</p> <p><i>Hvar, Island of Sveti Klement – Soline Bay, Archaeological Excavations 2010</i></p>
<p>61 Marko Dizdar
Asja Tonc
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p>Zaštitna istraživanja nalazišta AN 6 Gornji Vukojevac na trasi auto-cesta Zagreb – Sisak, dionica Velika Gorica jug – Lekenik</p>	<p>61 Marko Dizdar
Asja Tonc
Daria Ložnjak Dizdar</p> <p><i>Rescue Excavations of AS 6 Gornji Vukojevac on the Zagreb – Sisak Motorway Route, Section Velika Gorica South – Lekenik</i></p>
<p>65 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p>Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu godine 2010.</p>	<p>65 Juraj Belaj
Filomena Sirovica</p> <p><i>Archaeological Excavations at the Stari Grad Site in Ivanec 2010</i></p>
70 Tatjana Tkalčec Arheološka istraživanja burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2010. godine	70 Tatjana Tkalčec <i>2010 Archaeological Excavations of Vrbovec Castle in Klenovec Humski</i>
<p>74 Tatjana Tkalčec
Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p>Zaštitna arheološka istraživanja na Starom gradu Dubovac 2009-2010.</p>	<p>74 Tatjana Tkalčec
Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p><i>Archaeological Rescue Excavations at Stari Grad Dubovac 2009-2010</i></p>
<p>81 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p>Istraživanje prehistorijskih gradina Barilović-Osovlje i Crkvina-Bukovlje (Karlovačka županija)</p>	<p>81 Snježana Karavanić
Andreja Kudelić</p> <p><i>Excavations of Prehistoric Hill Forts at Barilović-Osovlje and Crkvina-Bukovlje (Karlovac County)</i></p>
85 Asja Tonc Rezultati probnih istraživanja na gradini Sv. Trojice kod Stari-grada-Paklenice 2010.	85 Asja Tonc <i>Results of the Trial Excavations of the Sveta Trojica Hill Fort near Starigrad-Paklenica 2010</i>
88 Goranka Lipovac Vrkljan Crkvenica – <i>Ad turres</i>, prošlogodišnje otkriće još jedne rimske keramičarske peći na lokalitetu „Igralište“	88 Goranka Lipovac Vrkljan <i>Crkvenica – Ad Turres, Last Year's Discovery of Another Roman Kiln at the "Igralište" Site</i>
<p>93 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Andreja Kudelić
Ana Konestra</p> <p>Arheološko-konzervatorska istraživanja lokaliteta Stancija Blek kod Tara u 2010. g.</p>	<p>99 Bartul Šiljeg
Vladimir Kovačić
Andreja Kudelić
Ana Konestra</p> <p><i>2010 Archaeological-Conservation Research of the Stancija Blek Site near Tar</i></p>

Terenski pregledi

98 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

Terenski pregled arheoloških lokaliteta u Valpovštini 2010.

102 **Zorko Marković**
Jasna Jurković

Rezultati rekognosciranja arheoloških terena oko Našice 2010. godine

108 **Kornelija Minichreiter**
Zorko Marković

Arheološki lokaliteti na trasi brze ceste Brestovac – Staro Petrovo Selo

112 **Marko Dizdar**
Daria Ložnjak Dizdar

Terenski pregled trase buduće auto-ceste A13, dionica Bjelovar–Virovitica–granica s Mađarskom

118 **Asja Tonc**

Terenski pregled područja izgradnje plovnog kanala „Grad Pag – Košljun“ i područja sanacije kamenoloma Vranja

Field Surveys

98 **Zorko Marković**
Mirjana Paušak

2010 Field Survey of the Valpovo Region Archaeological Sites

102 **Zorko Marković**
Jasna Jurković

The Results of Archaeological Survey of the Terrain around Našice 2010

108 **Kornelija Minichreiter**
Zorko Marković

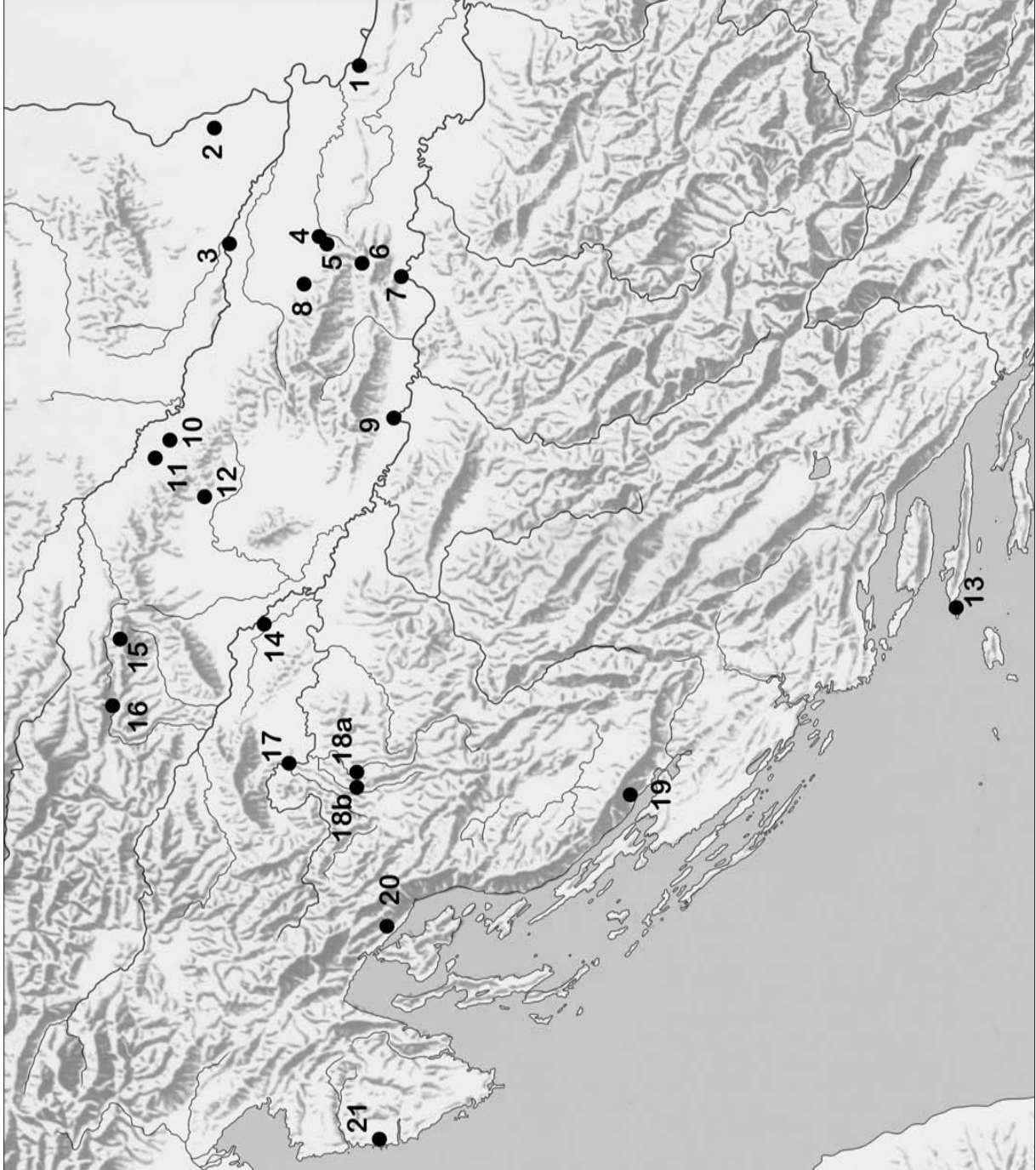
Archaeological Sites on the Brestovac-Staro Petrovo Selo Expressway Route

112 **Marko Dizdar**
Daria Ložnjak Dizdar

Field Survey of the Planned A13 Motorway Route, Section Bjelovar–Virovitica–Hungarian Border

118 **Asja Tonc**

Field Survey of the Planned Construction Area of the Town of Pag-Košljun Channel and the Restoration Area of Vranja Quarry

- 1 Sotin
- 2 Batina-Sredno
- 3 Donji Miholjac - obilaznica
- 4 Našice
- 5 AN 2a Markovac Našički - Orašje 2
- 6 Vlatkovac
- 7 Slavonski Brod - Galovo
- 8 Crkvari
- 9 Dolina-Glavčice
- 10 Sveta Ana Gradina
- 11 Virje-Volarski breg
- 12 AN 1 Grabrič- Farkaševac
- 13 Sv. Klement - Soline
- 14 AN 6 Gornji Vukojevac
- 15 Ivanec
- 16 Klenovec Humski - Plemički grad Vrbovec
- 17 Stari grad Dubovac
- 18a Barilovići - Osovlje
- 18b Crkвина - Bukovlje
- 19 Gradina Sv. Trojice
- 20 Crikvenica - Igralište
- 21 Stancija Blek-Tar

Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu godine 2010.

Archaeological Excavations at the Stari Grad Site in Ivanec 2010

Juraj Belaj
Filomena Sirovica

Primljeno/Received: 02.03.2011.
Prihvaćeno/Accepted: 01.06.2011.

Tijekom ovogodišnje arheološke kampanje u centru Ivanca na položaju Stari grad istraženo je 26 grobova, većinom južno od kule te u samoj središnjoj kuli. Razvrstani su u nekoliko horizonata, uglavnom na temelju međusobnih stratigrafskih odnosa. Mjestimično su pronađeni i istraženi tragovi naseobinskoga sloja iz srednjega vijeka. Po prvi puta je istraživano i područje izvan gabarita Staroga grada, gdje je otkriven obrambeni jarak (ukoliko nije riječ tek o strmoj padini terena u ranije doba). Čini se da je ukapanje jarka oštetilo i ugao pretpostavljene romaničke apside. Dokumentirano je postupno zatrpavanje jarka. Otkriven je i kasnosrednjovjekovni zid nepoznate namjene koji se nalazio izvan gabarita Grada kakvoga znamo. Lokalitet je nakon istraživanja zasut pijeskom. Istraživanja će se nastaviti.

Ključne riječi: Ivanec, crkva sv. Ivana Krstitelja, srednji vijek, arhitektura, srednjovjekovno groblje, romanika
Key words: Ivanec, Church of St. John the Baptist, Middle Ages, architecture, mediaeval cemetery, Romanesque period

Institut za arheologiju je u razdoblju od 10. svibnja do 12. lipnja 2010. godine obavio devetu fazu arheoloških istraživanja u Ivancu na lokalitetu Stari grad.¹ Nastavak je to istraživanja koja je IARH provodio 1998., 1999., 2002., 2004., 2006., 2007., 2008. i 2009. godine.² I do ovogodišnjih je istraživanja došlo na poticaj grada Ivanca.

Područje istraživanja razlikovalo se od planiranoga zbog novonastalih okolnosti, prvenstveno zbog bitnoga smanjenja financijskih sredstva namijenjenih istraživanju, ali i zbog iznimnih značajki objekta pronađenoga ispod sjeverne kule tijekom prošlogodišnje kampanje. Stoga je ove godine najintenzivnije istraživana sonda veličine 4,80 × 7,20 m smještena istočno od sjeverne kule. Istodobno je dovršeno istraživanje prostora unutar kule, započeto je istraživanje zapadno od kule, a nastavljeno je i istraživanje prostora južno od kule, tj. između kule i gotičke crkve sv. Ivana.

Prostor istočno od sjeverne kule

Glavni cilj ovogodišnjih istraživanja bio je usmjeren na područje istočno od sjeverne kule gdje se pokušalo locirati ostatke arhitekture ustanovljene tijekom prošlogodišnjih istraživanja unutar sjeverne kule. Čini se da su ti temelji ostaci najstarijeg, pa samim tim i najvrjednijega objekta pronađenoga u arheološkim istraživanjima. Naime, unutar kule, u njenom središnjem i sjevernom dijelu, pronađeni su 110 – 175 cm debeli, masivni temelji nekog starijeg objekta koji se sastojao od (barem) dvije prostorije prislonjene jedna uz drugu te postavljene u istu os (Belaj, Sirovica 2010). Pretpostavku da bi se moglo raditi o crkvi, i to iz vremena romanike, potkrepljuje veći broj dječjih

grobova nađenih južno, uz vanjsku stranu zidova, ali i veći broj grobova otkrivenih unutar prostorija. U prilog pretpostavci da je ova crkva starija od gotičke crkve sv. Ivana, govore grobovi s nalazima karakterističnima za bjelobrdsku kulturu kao i grobovi s oblogom od kamena postavljenom uz rubove ukopa. Takvi su grobovi tijekom prijašnjih istraživanja prepoznati kao najstariji, a nerijetko su bili pronađeni presječeni ukopima za temelje crkve sv. Ivana. Važno je naglasiti da su oni nađeni unutar i oko novootkrivenog objekta, da njihovi ukopi prate liniju pružanja ovog objekta, da nisu presječeni njegovim temeljima te da je na ovom prostoru njihova koncentracija veća. Ipak, neobični tlort otkrivene arhitekture ostavlja otvorene i druge mogućnosti, primjerice, da otkriveni objekt prvotno nije građen kao crkva, da je svetište/apsida možda naknadno dodano itd. Iz navedenih se razloga ukazala potreba za istraživanjem područja istočno od sjeverne kule gdje se očekivalo istražiti ostatke ovog objekta te time razjasniti njegovu namjenu i funkciju.

No, situacija ustanovljena na ovom području odudara od očekivanoga. Nakon dokumentiranja i uklanjanja nekoliko slojeva šute, primijećeno je da teren na ovom mjestu pokazuje izraziti pad prema sjeveru. Iako je ovaj pad prvotno smatran prirodnim padom terena, rezultati daljnjih istraživanja donekle su promijenili ove pretpostavke. Nakon što je uklonjena velika količina raznovrsnih slojeva koji su sastavom varirali od masnih i kompaktnih glina preko rahlih i pjeskovitih slojeva zemlje do slojeva nabačenog kamena, pokazalo se da se vjerojatnije radi o velikom obrambenom jarku koji je u nekoj ranijoj fazi okruživao Stari grad. Na žalost, još uvijek se ne može sa sigurnošću tvrditi je li uistinu riječ o jarku jer je istražen samo jedan manji dio njegove južne padine. U prilog pretpostavci da se radi o jarku govori činjenica da je on presjekao i time uništio pretpostavljeni istočni zid apside novootkrivene crkve, upravo onu strukturu koja je bila primarni cilj ovogodišnjih istraživanja.

Daljnjim istraživanjem utvrđeno je da je i pretpostavljeni jarak kasnije bio presječen velikim dugačkim ukopom koji se pružao uz istočni temelj sjeverne kule. Konstrukcija ovog teme-

1 Arheološka istraživanja vodio je dr. sc. Juraj Belaj, znanstveni suradnik Instituta za arheologiju, a zamjenica voditelja bila je dipl. arheol. Filomena Sirovica. U istraživanjima su sudjelovali i dipl. arheolozi Domagoj Anđel, Ivančica Peharda, Nera Šegvić, Dinko Tresić Pavičić i Ivana Turčin. Za fizičke poslove bilo je angažirano četvero radnika.

2 Opširnije vidjeti u ranijim brojevima ovoga časopisa, sažeti prikaz u Belaj 2008.

Sl. 1 Pogled na ostatke romaničke crkve ispod sjeverne kule tijekom istraživanja (snimio: D. Tresić Pavičić).

Fig. 1 View of the remains of a Romanesque church under the northern tower during excavations (photo: D. Tresić Pavičić).

lja prati konfiguraciju terena te je on dublje utemeljen na sjevernoj nego na južnoj strani. Ukoliko je njegov ukop uistinu presjekao jarak, tada sjeverna kula predstavlja mlađu obrambenu fazu Staroga grada. No kako je ovaj ukop presjekao samo donje zapune jarka ostaje otvorena i mogućnost da su se jedno vrijeme zajedno koristili. Na vrhu ukopa za istočni temelj sjeverne kule, koji je – kao i sam jarak – bio zapunjen raznovrsnim zapunama, nađen je deblji sloj žute žbuke koja vjerojatno predstavlja fazu žbukanja istočnog zida kule.

S druge strane, u jarku je vidljivo nekoliko faza zapunjavanja. Stariju fazu predstavlja manji broj zapuna presječenih prigodom gradnje istočnog zida sjeverne kule, dok je mlađa faza uslijedila nakon izgradnje sjeverne kule, kada je – nakon što je jarak manje-više zapunjen do vrha – prostor istočno od sjeverne kule prekriven debelim slojem žute gline koja je vjerojatno služila za konačno poravnavanje terena. Zanimljivo je da su se već u ovom sloju ocrtali manji ukopi kružnog oblika. Čini se da je riječ o ostacima od stupova postavljenih u velikim rupama ukopanim duboko u najnižim zapunama jarka, a oko kojih su nanesene kasnije zapune jarka. Kako su presjekli i neke zapune koje nisu presječene ukopom za temelj istočnog zida sjeverne kule (čak i neke koje se nalaze iznad ovog ukopa), možda nam mogu pomoći u definiranju jedne srednje faze zapunjavanja jarka do koje je moglo doći i prirodnim putem, tj. prirodnim taloženjem zemlje na dnu i stijenkama jarka. Ovakva interpretacija ide u prilog pretpostavci o jednom periodu istovremenog korištenja kule i jarka. S druge strane, moguće je i da je nakon izgradnje istočnog zida kule počelo sustavno zatrpavanje jarka, koje je trajalo paralelno s izgradnjom vjerojatno drvene konstrukcije o kojoj nam svjedoče nađeni ukopi. Istraženo je šest ovakvih ukopa od kojih su dva sjevernija bila najveća, promjera oko 150 cm (istočni), tj. 100 cm (zapadni). Ostali su u prosjeku promjera oko 50 cm. U većini ovih ukopa nađena je veća količina većeg (do 20 cm) kamenja koje je vjerojatno služilo za podupiranje u njih postavljenih stupova. U jednom od njih kamenje je povezano masnom žutom glinom, dok je jedan probijen unutar spomenute strukture smještene južno uz jarak, a koja vjerojatno

predstavlja temelj istočnog zida apside novootkrivene crkve. Prava namjena ovih ukopa nije sasvim jasna. Jedini zaključak koji se za sada može donijeti jest taj da su u njima bili postavljeni vjerojatno drveni stupovi.

Istraživanje ovog prostora donijelo nam je i nove spoznaje o vremenskom smještaju zida uočnog tijekom prošlogodišnjih istraživanja, a smještenog uz sjeverni profil istraženog sektora. I on je utemeljen unutar jarka, ali nad jednom od njegovih zapuna tzv. srednje faze te je time mlađi od jarka ali i od sjeverne kule koja je – čini se – izgrađena prije vremena ovog zapunjavanja. No je li njegova namjena obrambena i poklapa li se vrijeme njegovog korištenja s korištenjem sjeverne kule tek treba ustanoviti. U period prestanka korištenja jarka treba smjestiti i postavljanje drvenih stupova na ovom prostoru koji možda predstavljaju neki drveni objekt sagrađen uz kulu i obrambeni zid. Nakon njihovog postavljanja jarak se sustavno zapunjava velikim količinama zemlje, pijeska i kamenja.

Sam jarak nije do kraja istražen, no valja spomenuti da je dijelom istražena i za sada najstarija faza njegovog zapunjavanja, naime zapune presječene ukopom za istočni zid sjeverne kule. Riječ je o nekoliko tanjih slojeva pijeska i šljunka te o sloju žute gline s komadima žbuke i opeke. Istraživanja su prekinuta kada se na većem dijelu ovog prostora došlo do debelog sloja žute gline s rijetkim primjesama razmrvljene žbuke i opeke te dijelom i do ispod njega vidljivog sloja tamno smeđe masne glinaste zemlje. Možda je ovdje riječ o oblaganju jarka glinom da bi se postigla nepropusnost.

Iako je zanimljivost ove starije faze obrambene arhitekture nepobitna, pretpostavljeni je jarak, na žalost, presjekao strukturu uočenu tijekom prijašnjih istraživanja, a koja bi mogla predstavljati istočni zid apside novootkrivene crkve, tako da veza ove strukture s arhitekturom otkrivenom unutar sjeverne kule nije ustanovljena. No, s druge strane, presječenost ove strukture na samom rubu ustanovljenog pada govori u prilog pretpostavci da je riječ o jarku. Važan podatak ustanovljen tijekom ovih istraživanja koji bi mogao govoriti o funkciji ove strukture ostatak je jedinog groba istraženog u ovom sektoru. Ovaj je grob označen

kao grob 284, a u njemu su nađene kosti potkoljenica i stopala. Smješten je zapadno uz ovu strukturu (pretpostavljeni temelj istočnoga zida crkvene apside), a sa zapadne strane je vjerojatno presječen ukopom za temelj istočnoga zida sjeverne kule. Njegov se vremenski smještaj unutar ustanovljenih faza ne može utvrditi zbog nedostataka drugih stratigrafskih odnosa, no njegova usamljenost na ovom prostoru govori u prilog pripadnosti groblju novootkrivene crkve, u čijoj je apsidī – čini se – bio ukopan, a protiv pripadnosti mlađem groblju gotičke crkve sv. Ivana.

Na ovom je prostoru južno uz jarak istražen i manji dio nekog popločenja, koji ulazi pod istočni profil sonde. Popločenje je konstruirano od srednje velikoga kamenja (15 – 20 cm) povezanoga čvrstom bijelom žbukom te prekrivenoga tanjim slojem bijele žbuke. Odnos ovog popločenja s jarkom nije se mogao točno ustanoviti te se ne može sa sigurnošću reći je li kamenjem popločan prostor do jarka ili je možda ovo popločenje – možda čak i podnica nekog objekta – presječeno ukopom jarka. Budući da je ono ustanovljeno ispod sloja gline koji se nalazio na vrhu zapunjenog jarka, možemo zaključiti da je starije od završnog poravnavanja terena na ovom prostoru.

Od nalaza nađenih tijekom istraživanja, uz velike količine keramike i pećnjaka trebalo bi izdvojiti i mnoge ulomke staklenog posuda, te razne željezne predmete, ulomke možda brončane čaše, nekoliko malih brončanih iglica, te par koštanih predmeta od kojih je najzanimljiviji duguljasti koštani predmet ukrašen koncentričnim krugovima (dio oplata antičkog češlja, PN 559). Vjerojatno najzanimljiviji ovogodišnji nalaz je veliki brončani šestar (dug 12 cm, PN 594) nađen pri vrhu debelog sloja žute gline kojom su kako pretpostavljamo bile obložene stijenke i dno jarka. Važno je spomenuti i da je među mlađim zapunama jarka nađen srebrni obrezani novac Ferdinanda II. (1619. – 1637.), vrijednosti tri krajcara, koji je bio iskovan vjerojatno 1622. ili 1623. godine, u vrijeme pada proizvodnje srebra tijekom Tridesetogodišnjega rata (PN 540). Taj bi novac mogao barem okvirno odrediti vrijeme definitivnog prestanka korištenja jarka. U jednoj od zapuna „srednje“ faze nađen je loše očuvani novac (PN 574) čije će čišćenje također pomoći datiranju jarka. Primijećeno je, također, prilikom uklanjanja mlađih (gornjih) zapuna jarka kako u njima prevladavaju zeleno glazirani pećnjaci, dok se u zapunama tzv. srednje faze javljaju crveno pečeni neglazirani pećnjaci.

Sjeverna kula

Tijekom ovogodišnje kampanje sjeverna je kula u potpunosti istražena. Istraženo je novih deset grobova, od kojih se njih devet nalazilo južno uz novootkrivenu građevinu, a jedan unutar istočne prostorije novootkrivene građevine, tj. pretpostavljene apside crkve. Najmlađim ove godine istraženim grobovima na prostoru sjeverne kule pripadaju grobovi 271, 272, 273 i 275 te grob 282 otkriven u apsidī crkve. Pomoću njihovih međusobnih stratigrafskih odnosa smješteni su u srednju fazu ukopavanja te se vežu uz groblje novootkrivene crkve. Ova se faza izjednačava sa starijom srednjom fazom ustanovljenom u i oko crkve sv. Ivana koju karakteriziraju ukopi koji ne poštuju orijentaciju crkve sv. Ivana te također vjerojatno pripadaju groblju ove, novootkrivene, starije crkve.

Ostali istraženi grobovi također pripadaju groblju novootkrivene crkve, i to najstarijoj fazi ukopavanja. To su grobovi 274, 276, 281 i 277. Kako su od svih njih otkriveni samo manji dijelovi jer su većinom presječeni mlađim ukopima, prije svega ukopima za temelje sjeverne kule, njihova se pripadnost ovoj fazi koju inače karakteriziraju kamene obloge i materijal bjelobrdске kulture, mogla utvrditi samo na osnovi stratigrafskih odnosa. Naime, niti u jednom od ovih grobova, kao niti u onima srednje faze, nisu nađeni nikakvi nalazi, ali niti druga obilježja prijašnjih godina utvrđena kao značajke pojedinih faza.

Posljednji istraženi grob u ovom sektoru je grob 279 čiju pripadnost najstarijoj fazi možemo samo pretpostaviti. Riječ je o svojevrsnoj kosturnici u kojoj su vjerojatno sahranjene kosti

Sl. 2 Životinjski zub – amulet (snimio: D. Tresić Pavičić).

Fig. 2 Animal teeth – amulet (photo: D. Tresić Pavičić).

samo jednog pokojnika. Riječ je o relativno dobro očuvanim kostima odrasle osobe čije su kosti nepravilno poredane u grobu te se čini da je pokojnik ili sekundarno sahranjen u ovaj grob ili je prije pokopa raskomadani (tome u prilog govore bi zajedno nađene kosti potkoljenica, tj. spojene tibije i fibule). Zanimljivost ovoga groba leži i u činjenici da su uz rubove ukopa nađeni veliki, loše očuvani željezni okovi (PN 541–544, 547–550) pa se čini da su posmrtni ostaci bili sahranjeni u okovanom sanduku. Ovome grobu bi moglo pripadati i kamenje istraženo 2009. godine, a označeno kao SJ 1909. Riječ je o 5 komada neobrađenog oblog kamenja različite veličine (10 × 7 × 7 cm – 20 × 15 × 10 cm), koje je (možda) pogrešno pripisano grobu 270 te se vjerojatno nalazilo uz zapadni rub ukopa groba 279. Kamenje je poslagano jedno na drugo te nema oblik prave obloge, ali bi ipak moglo govoriti u prilog smještanju ovog groba u najstariju fazu ukopavanja na prostoru sjeverne kule.

Usprkos velikom broju grobova ukopanih na području sektora *Sjeverna kula* (59 grobova) u manjim su segmentima i na prostoru ovog sektora sačuvani i izrazito masni i kompaktni, crni i smeđi kulturni sloj. U crnom je sloju nađeno nešto manjih i većih komada kućnog lijepa te fragmenti keramike od kojih su mnogi ukrašeni valovnicom. Nakon što je dokumentiran i uklonjen, pristupilo se istraživanju jednako kompaktnog i masnog, ali smeđeg kulturnog sloja koji se ponovno bez iznimke javlja ispod crnog sloja i u kojem je nađeno dosta komada kućnog lijepa i nešto keramike (provincijalne antičke ili keltske keramike). Ispod njega ustanovljena su dva ukopa (možda rupe za stupove) čije se zapune nisu razlikovale od smeđeg sloja ispod kojeg su ustanovljene tako da su oni možda ukopani i u smeđi sloj. Veličina ovih ukopa nije se mogla sa sigurnošću utvrditi jer su u velikoj mjeri presječeni mlađim ukopima, no sigurno su u promjeru veći od 20 cm, a ukopani su u zdravicu. Nakon što su istraženi i dokumentirani, dokumentirana je i konfiguracija zdravice.

Sjeverno od broda

Tijekom ovogodišnje kampanje nastavljena su i istraživanja na području sektora *Sjeverno od broda gotičke crkve sv. Ivana* gdje je istraženo 15 grobova. Oni su, na temelju njihovih međusobnih odnosa te tijekom prijašnjih istraživanja ustanovljenih razlika između pojedinih faza ukopavanja, kronološki razvrstani u tri skupine.

Kako je već je ranijih godina uočena prisutnost pojasnih predica u mnogim grobovima mlađeg horizonta ukopavanja, tako grob 285 – gdje je predica nađena iznad zdjelice kostura – možemo pripisati ovom horizontu. Zbog stratigrafskih odnosa sa spomenutim grobom te grobovima srednje faze, ovo-

Sl. 3 Grob 279 s posmrtnim ostacima sahranjenima u okovanom sanduku (snimio: D. Tresić Pavičić).

Fig. 3 Grave 279 with the remains of the deceased in a mounted casket (photo: D. Tresić Pavičić).

me horizontu pripadaju još i grobovi 283 i 285 te vjerojatno i kosturnica označena kao grob 278. Ovaj horizont karakterizira i sahranjivanje pokojnika s rukama prekrženim na prsima ili trbuhu koje se bez iznimke (kad god je to bilo moguće ustanoviti, ovisno o očuvanosti kostura) javlja i kod ovdje spomenutih grobova.

Tijekom prošlogodišnjih istraživanja (prije svega unutar crkve sv. Ivana) utvrđeno je da ovu fazu ukopavanja karakterizira i povremena pojava tragova lijesa i čavala u grobovima što tijekom ovogodišnjih istraživanja, ali ni prošlogodišnjih istraživanja u sektoru *Sjeverno od broda*, tj. na prostoru sjeverno od crkve sv. Ivana, nije ustanovljeno niti u jednom grobu.

Pomoću odnosa između grobova i tijekom prijašnjih istraživanja ustanovljenih značajki pokušalo se utvrditi i srednju fazu ukopavanja. Srednjoj fazi pripadali bi grobovi 288, 291 i 290. Značajka ove faze je ukapanje pokojnika s rukama položenim uz tijelo. Kao i tijekom prijašnjih istraživanja, u grobovima ove faze ne nalazimo ostatke lijesova što može biti posljedica potpunog raspadanja drveta, no nema ni nalaza čavala koji su tijekom prijašnjih istraživanja samo rijetko, u par slučajeva, nađeni u zapunama grobova ove faze. Od nalaza u ovim grobovima nađena je samo jedna mala brončana „S“ karičica u zapuni groba, koja vjerojatno dolazi iz nekog starijeg, presječenoga groba.

Već je tijekom prijašnjih istraživanja primijećeno da posebnu pozornost treba obratiti na grobove koji ne prate orijentaciju gotičke crkve sv. Ivana, a nemaju karakteristike najstarijih grobova otkrivenih na nalazištu koje obično prate ili obloge od kamenja ili nalazi bjelobrdске kulture. Ove grobove, koje pripisujemo starijoj srednjoj fazi, vjerojatno treba vezati uz groblje novootkrivene crkve. Od grobova istraženih ove godine na području sektora *Sjeverno od broda* ovoj su fazi na osnovi stratografskih odnosa te orijentacije sjeverozapad–jugoistok pripisani grobovi 292, 294, 295 i 296. Zanimljivost koja je već prijašnjih godina primijećena među nalazima iz nekih od ovih grobova je pojava životinjskih zubi koji se relativno često javljaju kao prilog uz pokojnika, najvjerojatnije su to bili amuleti. Ova je karakteristika potvrđena i tijekom ovogodišnjih istraživanja kada su dva životinjska zuba nađena uz lubanju kostura u grobu 292. U

ovom je grobu nađeno i par komada oblog kamenja poslaganog u jugozapadnome i sjeveroistočnome dijelu ukopa. Iako ne možemo govoriti o pravoj oblozi koja karakterizira ukope najstarije faze, možda se radi o svojevrsnom nastavku ove tradicije u nešto kasnijem razdoblju (koju možda možemo povezati s pojavom postavljanja većeg kamena uz glavu pokojnika primijećenom u grobovima istraženim tijekom prijašnjih godina). Dva su životinjska zuba pronađena i u zapuni SJ 1975 ukopa SJ 1976. Jedan od ovih zubi je perforiran, te je sasvim očito da je služio kao privjesak. Kako je ovaj ukop (SJ 1976) presjekao grob 289 u kojem je sahranjeno malo dijete, za sada je i ovaj grob pripisan ovoj fazi uz pretpostavku da su životinjski zubi možda kao prilog smješteni u njegov grob. No, kako istraživanja ovdje nisu do kraja provedena, tek kada saznamo u što su još ukopani, i ovaj grob kao i ukop SJ 1976, možda ćemo s većom sigurnošću moći utvrditi kome su pripadali ovdje nađeni životinjski zubi.

Najstarijoj fazi pripisan je samo jedan ove godine istražen grob, grob 278 s karakterističnom oblogom od kamenja poslaganog uz rubove ukopa. I on je orijentiran u smjeru sjeverozapad–jugoistok s glavom na sjeverozapadu, položen je na leđa s desnom rukom ispod zdjelice, a lijevom na zdjelici te vjerojatno pripada groblju novootkrivene, romaničke crkve.

Nalazi

Među nalazima nađenima u ovogodišnjim istraživanjima prevladavaju svojom brojnošću ulomci keramičkih posuda, osobito novovjekovnih. Nađeno je i mnoštvo ulomaka pećnjaka iz istoga vremenskog razdoblja, mnogo željeznih čavala i drugih metalnih predmeta te ulomci stakla, porculana... Iz srednjega vijeka potječu uglavnom ulomci keramike i lijepa pronađeni u crnom kulturnom sloju te u brojnim zapunama.

Kao posebni predmeti izdvojeni su osobito ukrašeni ili oblikovani ulomci keramičkih posuda i pećnjaka, nekoliko brončanih igli, dva primjerka novca i drugi razni metalni predmeti. Nađeno je više ulomaka staklenih bočica i drugih posuda, jedan keramički pršljen te – ponovno – više primjeraka životinjskih zubi u grobovima. Osobito se ističe nalaz šestara, vjerojatno brončanoga te željezni okovi iz groba 279, vjerojatno

okovi nekog manjeg lijesa.

Zaključak

Tijekom ovogodišnje kampanje istraženo je 26 grobova, većinom južno od kule te u samoj središnjoj kuli. Mjestimično su pronađeni i istraženi tragovi naseobinskoga sloja iz srednjega vijeka. Po prvi puta je istraživano i područje izvan gabarita Staroga grada, gdje je otkriven obrambeni jarak (ukoliko nije riječ tek o strmoj padini terena u ranije doba). Čini se da je ukapanje jarka oštetilo i ugao pretpostavljene romaničke apside. Dokumentirano je postupno zatrpavanje jarka. Otkriven je i kانسrednjovjekovni zid nepoznate namjene koji se nalazio izvan gabarita Grada kakvoga znamo. Lokalitet je nakon istraživanja zasut pijeskom. Istraživanja će se nastaviti.

Literatura

- Belaj, J. 2008, *Ivanec kroz slojeve prošlosti. Deset godina arheoloških istraživanja u Ivancu*, Grad Ivanec & Mini-print-logo, Ivanec.
 Belaj, J., Sirovica, F. 2010, Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Ivancu 2009., *Annales Instituti Archaeologici*, VI, 59–63.

Summary

In the period between 10 May and 12 June 2010, the Institute of Archaeology (IARH) conducted the ninth phase of archaeological excavations in Ivanec at the Stari Grad site. This is a continuation of excavations that have been carried out by the IARH at the initiative of the Town of Ivanec since 1998 (Belaj 2008).

In 2010, excavations of the area within the northern, rectangular tower of Stari Grad were completed. Excavations west of the tower commenced, and the area south of the tower, i.e. between the tower and the Gothic St. John's Church continued. However, the most intensively excavated area was a trial-trench of 4.80 × 7.20 m located east of the northern tower. This was due to the extraordinary features of the structure unearthed beneath the northern tower during the campaign of 2009. Namely, it seems that the foundations represent the remains of the oldest and thus most valuable structure found in the course of the excavations: a Romanesque church.

However, the situation found in this area differs from what was expected. An assumed large defensive trench was unearthed which at an earlier point of time used to surround Stari Grad. Unfortunately, we still cannot claim with certainty that this was really a ditch, as only a smaller part of its southern slopes have been excavated. In favour of the assumption that it was a ditch is the fact that it cut and consequently destroyed the presumed eastern wall of the apse of the newly discovered church, which was precisely the structure that was the primary objective of this year's excavations. The ditch was later cut by a large long trench extending along the eastern foundations of the northern tower. Consequently, the northern tower represents a newer defence stage of the Old Town, even though the ditch and the tower might have been used in parallel for a while. In the ditch, several filling phases can be identified. The older stage is represented by a smaller number of fills, cut during the construction of the eastern wall of the northern tower, while the newer stage followed after the construction of the northern tower when, after the ditch had been more or less filled to the top, the area east of the tower was covered by a thick layer of yellow clay, which probably served for the final levelling of the terrain. Remains of pillars were identified, set in large holes sunk deep into the lowest fills of the ditches, around which at a later stage the fills were deposited.

Although, unfortunately, the ditch cut the structure identified in the course of earlier excavations, which could represent the eastern wall of the apse of the newly discovered church, the function of the structure is partly also suggested by a grave in which lower leg and foot bones were unearthed. It is located in the presumed apse, and its isolated position speaks in favour of it being connected with the newly discovered church, and not the Gothic Church of St. John.

In this area, south of the ditch, a small amount of paving was also excavated, constructed of medium-sized stones (15-20 cm), bound by firm white plaster and covered with a thinner layer of white plaster. The relationship between this paving (possibly even the structure's flooring) and the ditch could not be determined exactly.

In the course of the 2010 campaign, the northern tower was completely excavated. The last ten graves were excavated, of which nine were located to the south of the newly discovered building, and one in the presumed apse of the Romanesque church. Excavations also continued in the sector North of the Nave of the Gothic Church of St. John, where 15 graves were researched. On the basis of individual finds, their interrelations and the differences between individual burial phases identified in previous research, the graves were chronologically classified into several burial phases. Several graves, excavated in the north, near the Gothic Church of St. John, can be assigned to the newer burial horizon, which is characterised by the presence of belt buckles and burying the deceased with their arms crossed over their chest or stomach. Some graves with the deceased with their arms laid by their body belong to the medium burial phase. Just as in past excavations, in the graves of this phase no remains of coffins or nails were encountered. An older medium phase stands out which had already been identified in and around St. John's Church, characterised by burials that do not follow the orientation of St. John's Church and probably do not belong to the graveyard of this newly discovered, older Romanesque church. An interesting phenomenon, already noticed in previous years among finds from some of these graves, is the occurrence of animal teeth. These appear relatively frequently as grave goods. Probably, they functioned as amulets. This year, the assumption that some graves belonged to the oldest burial phase, usually characterised by stone paving and Bijelo Brdo culture material, could be confirmed solely on the basis of stratigraphic relationships. Among the graves ascribed to this stage, grave 279 stands out. It is a sort of ossuary with the relatively well preserved bones of an adult person which were irregularly arranged in the grave. It seems to be either a secondary burial or a body that had been cut into pieces before its burial. On the burial's rims large, poorly preserved iron mounts were found. Therefore it seems that the remains were buried in a wooden casket.

Despite a large number of graves, the exceptionally fatty and compact black and brown cultural layer was also preserved in smaller segments. In the black layer, some fragments of house daub, varying in size, were found along with pottery shards, many of which were decorated with a wavy line. In the brown layer, which regularly occurs under the black layer, many pieces of house daub and some provincial classical Roman or Celtic pottery were unearthed.

Among finds unearthed in the 2010 excavations, the largest in number are ceramic vessel shards, particularly from the new era. A large number of stove tile fragments from the same period were also found, as well as many iron nails and other metal artefacts, along with fragments of glass, porcelain, etc. From the Middle Ages, there are mostly fragments of pottery and daub. These were found in the black cultural layer and in numerous fills. As far as special finds are concerned, the decorated or shaped shards of ceramic vessels and stove tiles, several bronze needles, two specimens of coins and various other metal artefacts particularly stand out. Among the newer fills of the ditch, Ferdinand II trimmed three-kreuzer silver coins were unearthed, probably minted in 1622 or 1623. Several fragments of glass bottles and other vessels were found, together with a ceramic whorl and, once again, several examples of animal teeth in graves. The find of a pair of compasses, probably of bronze, and also iron mounts from a smaller coffin from grave 279 particularly stand out.